

Gintarė ŽALKAUSKAITĖ, Valerijonas ŽALKAUSKAS

Vilniaus universitetas

DĖL KOMPIUTERIJOS TERMINŲ LAIKMENA, KAUPIKLIS, SKAITLYS, TVARKYKLĖ IR KAUPA VARTOJIMO

Kompiuterijos terminija nuolat kinta, nes sparčiai vystosi šios srities technika. Amerikietiška kompiuterijos kalba atspindi įvairių firmų skirtingai vartojamas sąvokas ir pasižymi variantiškumu bei daugiareikšmiškumu. Daugiareikšmiškumo pavyzdžiu gali būti terminas *drive* 1. *pavara*, 2. *suklys*, 3. *skaitlys*, 4. *laikmena*. Šis terminas, kaip ir daugiareikšmis rusiškas jo atitikmuo *накопитель*, atspindi kompiuterijos įtaisų vystymąsi ir kartu pavadinimų kitimą. Per pastaruosius 10 metų labai pakito kompiuterijos reikmenys, o kartu su jais pakito ir vartojamos sąvokos bei terminai. Pavyzdžiui, anksčiau vartotą terminą *katalogas* (angl. *directory*, pranc. *répertoire*, rus. *каталог*) dabar keičia *aplankas* (angl. *folder*, pranc. *dossier*, rus. *папка*). Prancūzai nuolat tvarko savo terminus, todėl senesniuose žodynuose [1] randame vienus prancūziškus atitikmenis angliškiems terminams, o Windows'ų 95 prancūziškoje versijoje ar oficialiosios informatikos leksikos žodyne [2] kitus.

Lietuviškoji kompiuterijos terminija susideda iš dviejų dalių. Pirmoji dalis sudaryta pagal didelių skaičiavimo mašinų rusiškuosius terminus. Antroji dalis daroma dabar pagal angliškuosius asmeninių kompiuterių langinių aplinkų terminus. Kai kurie pirmosios dalies terminai paseno. Pasitaiko, kad senosios ir naujosios dalies terminai prieštarauja vienas kitam arba tas pats žodis reiškia skirtingas sąvokas. Pavyzdžiui, senasis *kaupiklis* ir naujoji *laikmena*. Kompiuterininkų kalboje *laikmena* jau prigijo. Klausinėjome kompiuterininkų, kaip jie supranta terminą *laikmena*. Dauguma jų atsakė, kad *laikmena* yra diskelis, diskas, magnetinė juosta. Išeitų, kad *laikmena* suvokiama kaip įvairių informacijos laikymo įtaisų kuopinis pavadinimas. Tačiau [3] žodyne *laikmena* a. *medium*, *carrier*, r. *носитель*. [4] žodyne *laikmena* a. *medium*, *media*, r. *носитель* apibrėžiama kaip „medžiaginė terpė duomenims įrašyti ir saugoti“. Pati terpė apibrė-

žiama kaip aplinka. Sunku suvokti, kas yra ta duomenų įrašymo terpė ar duomenų įrašymo aplinka. Kitas [3] žodyno terminas – *kaupiklis* a. *accumulator, counter-type adder, storage unit, drive*, r. *аккумулятор, сумматор*. [4] žodyne *kaupiklis* a. *drive, storage, accumulator, memory unit*, r. *накопитель*, o [5] žodyne *kaupiklis* a. *accumulator, drive, pool, storage*. Akivaizdu, kad terminas *kaupiklis* verčiamas iš rusiškojo *накопитель*. Tačiau visiškai neaišku, kodėl šiam terminui priskiriamos įvairios angliškos reikšmės: 1. informacijos laikymo įtaiso (*storage, memory unit*), 2. kaupiklio (*accumulator*), 3. pridėtuvo (*counter-type adder*). [4] *kaupiklis* apibrėžiamas kaip „įtaiso duomenims įrašyti ir laikyti kuopinis pavadinimas“, taigi duomenų laikymo įtaisas. Ten pat *disketinis kaupiklis* apibrėžiamas kaip „kaupiklis, kurio duomenų laikmena yra pakaitinė disketė“. Taigi diskelis („disketė“) jau yra laikmena. Tačiau vargu ar tiktų diskelį vadinti terpe. [5] dar randame *diskelių kaupiklį* (a. *diskette drive, floppy drive*). Neaišku, kas čia ką kaupia ir kuo skiriasi *laikmena* nuo *kaupiklio*. Matyt, tai tą patį reiškiantys terminai. Tačiau senasis kaupiklis stumia į šalį *laikmeną*, todėl pastarajai suteikiami nelabai aiškūs kitų kalbų atitikmenys. Nei anglų, nei prancūzų kalbų diskų, diskelių ir juostų kuopiniuose pavadinimuose nėra pabrėžiamas kaupimas. Reikėtų nebevertoti kaupiklio informacijos laikymo įtaisams pavadinti. Tam geriau tinka terminas *laikmena* su tokiais kitų kalbų atitikmenimis:

- *laikmena* a. *storage unit, storage, drive*, p. *mémoire de storage, support de données*, r. *накопитель, носитель данных*.

Pateiksime keletą rūšinių laikmenos terminų:

- *juostinė laikmena* a. *tape drive, tape storage*, p. *mémoire à bande magnétique*, r. *накопитель на магнитной ленте*;

- *diskelinė laikmena* a. *disk drive, diskette drive*, p. *mémoire à disquettes*, r. *накопитель на дискетах*;

- *diskinė laikmena* a. *disk drive, disk unit*, p. *mémoire à disques*, r. *накопитель на дисках*.

Į laikmenas įrašoma informacija. Jau įprastas sakymas „įrašysime dainą į plokštelę ar magnetinę juostą“. Todėl apie terminą *įrašymas* a. *recording, saving*, p. *enregistrement, ecriture*, r. *запись*,

сохранение, atrodo, nebereikėtų šnekėti. Juoba kad veikimo sistemos OS/2 Warp'o [6] ar IBM Words'ų lietuviškose versijose ir kitose Lietuvai adaptuotose kompiuterių programose vietoj angliškos komandos *save* rasime lietuvišką komandą *įrašyti*. Tačiau [5] a. *save* – išsaugoti. Terminą išsaugojimas, verčiamą iš rusiškojo *сохранение*, informacijos įrašymui pavadinti reikia laikyti pasenusiu. Ten, kur informacija iš tikrųjų saugoma, vartojamas kitas terminas: *saugojimas*, *sauga*, *apsauga* a. *protection*, *safeguarding*, p. *protection*, *sauvegarde*, r. *защита*, *охрана*.

Įrašytos į laikmenas rinkmenos laikomos spintose, stalčiuose. Čia turime aiškų terminą *laikymas* a. *storage*, p. *stockage*, r. *хранение*.

Priešingas *įrašymui* vyksmas yra *skaitymas* a. *reading*, p. *lecture*, r. *считывание*, *отсчёт*. Kompiuteriuose, skirtingai nuo magnetofonų, informacija pirma nuskaityta, įkeliamą į veikliąją atmintinę ir tik po to atkuriamą, atvaizduojama ar apdorojama. Dėl skaitymo termino nekyla abejonių. Kiek kebliau su laikmenų skaitymo įtaisais. [4,6] diskų skaitymo įtaisas vadinamas *diskasukiu*. Šis terminas nelabai tiksliai išverstas iš rusiškojo *дискковод*. Rusų žodis, kaip ir angliškas atitikmuo *drive*, pabrėžia varymą, ginimą, valdymą, o lietuviškas *diskasukis* pabrėžia sukimą. Bet sukimas čia nėra pagrindinis vyksmas. Be to, *diskasukis* apibrėžiamas kaip *kaupiklis*. Vadinasi, kaupiklis dabar jau skaitymo, o ne laikymo įtaisas. [4] diskelių skaitymo įtaisas vadinamas *disketsukiu*, o juostos skaitymo – *juostatraukiu*. Šie terminai nesudaro sistemos, nes reikia vieno kuopinio jų pavadinimo. Prancūzai visiems skaitymo ir įrašymo įrenginiams pavadinti vartoja žodį *lecteur*. Ji gerai atitinka lietuviškas *skaitlys*. Pavartoję *skaitlį*, turėsime terminų sistemą:

- *skaitlys* a. *reader*, *drive*, p. *lecteur*, r. *считатель*, *дискковод*;
- *disko skaitlys* a. *hard disk drive*, *HDD*, p. *lecteur de disque dur*, r. *дискковод*, *считывающее устройство диска*;
- *diskelių skaitlys* a. *floppy disk drive*, *FDD*, p. *lecteur de disquettes*, r. *дискковод*, *считывающее устройство дискет*;
- *juostos skaitlys* a. *tape drive*, *tape deck*, *tape reader*, *lecteur de bande*, r. *считывающее устройство ленты*;
- *kompaktinių diskų skaitlys* a. *compact disk ROM drive*, p. *lecteur*

de disque cédérom, r. считывающее устройство оптического диска;

• **optinis skaitlys** a. *optical reader*, p. *lecteur optique*, r. *оптическое считывающее устройство*.

Pastarąjį skaitlį, skaitantį brūkšninius prekių kodus, aptinkame parduotuvėse. Jis yra *žvalgomasis skaitlys* – neturi sukimo mechanizmo. Diskų ir diskelių *skaitliai* turi ne tik skaitymo galvutę, bet ir sukimo mechanizmą – *suklį, diskasukį* a. *disk drive*, p. *entraînement de disque*, r. *дисковод*.

Pastebėsime, kad daugelio čia aptartų terminų pagrindinio žodžio angliškas atitikmuo yra *drive*. Verta aptarti ir dar vieną artimą žodį – *driver, device driver*, reiškiantį programinę įrangą, valdančią techninius įtaisus – skaitlius, spausdintuvus. Panašią prasmę turi ir kitas angliškas terminas *manager*. Vartosenoje jau prigijo lietuviškas *driver* atitikmuo *tvarkyklė*. Prancūzai *driver* ir *manager* verčia vienu žodžiu *gestionnaire*, t.y. *valdyklė*. Nors yra skirtumas tarp *driver* ir *manager*, kol kas sunku atskirti *tvarkyklę* nuo *valdyklės*. Todėl *tvarkyklė* galėtų būti vartojama platesne prasme, pvz.:

• **tvarkyklė** a. *driver, manager*, p. *gestionnaire*, r. *программа драйвер, управляющая программа*;

• **spausdintuvo tvarkyklė** a. *printer driver*, p. *gestionnaire d'imprimante*, r. *драйвер принтера*;

• **spaudos tvarkyklė** a. *print manager*, p. *gestionnaire d'impression*, r. *программа, управляющая печатью*;

• **įtaiso tvarkyklė** a. *device driver*, p. *gestionnaire de périphérique*, r. *драйвер устройства*;

• **rinkmenų tvarkyklė** a. *file manager*, p. *gestionnaire de fichiers*, r. *диспетчер файлов*;

• **programų tvarkyklė** a. *program manager*, p. *gestionnaire de programmes*, r. *диспетчер программ*;

• **langų tvarkyklė** a. *windows manager*, p. *gestionnaire de fenêtres*, r. *диспетчер окон*;

• **pertraukčių tvarkyklė** a. *interrupt handler*, p. *gestionnaire de interruption*, r. *обработчик прерываний*.

Dar vienas terminas, kurį reikėtų aptarti, – *buferizacija* [3,4]. Nei anglų, nei prancūzų kalbose nėra žodžio *bufferisation*. Todėl žodis

buferezacija yra neaiškios kilmės. Kompiuterijoje angl. *buffer*, pranc. *tampon*, *mémoire tampon* yra atmintinės dalis, kurioje laikinai kaupiama informacija. Kaupimas leidžia suderinti dviejų skirtingos spartos įtaisų ar programų veikimą [2]. Vadinasi, a. *buffering*, p. *tamponnage* reiškia laikiną informacijos kaupimą. Labai panašią prasmę kompiuterijoje turi ir angliškas terminas *spooling* – *kaupimas, kaupra* [5]. Rinkmenos kaupiamos *kaupyklėje* (*spooler*) vėlesniam spausdinimui. Abiem vyksmams įvardinti gerai tinka terminas *kaupa*, pvz.:

- *kaupa, kauptis* a. *spooling, buffering*, p. *spoulage, tamponnage*, r. *подкачка, буферирование, буферизация*.

Pateiksime keletą rūšinių terminų:

- *atsčioji kaupra* a. *remote spooling*, p. *tamponnage à distance*, r. *дистанционное буферирование*;

- *dvejinė kaupra* a. *double buffering*, p. *tamponnage double*, r. *двойное буферирование*;

- *dinaminė kaupra* a. *dynamic buffering*, p. *tamponnage dynamique*, r. *динамическая подкачка, динамическая буферизация*;

- *kauptinė spauda* a. *spooled print*, p. *impression à tamponnage*, r. *печать с буферизацией*.

Greta šių terminų turėtų būti ir *kaupyklė* – atmintinės dalis tarpiniams rezultatams laikyti:

- *kaupyklė* a. *spooler, buffer*, p. *spoule, tampon*, r. *накопитель, буфер*;

- *vaizdo kaupyklė* a. *video buffer*, p. *tampon d'image*, r. *буфер изображения, видеопамять*;

- *rinkimo kaupyklė* a. *type head buffer*, p. *tampon de clavier*, r. *буфер клавиатуры*;

- *spaudos kaupyklė* a. *printing spooler*, p. *tampon d'impression*, r. *буферное ЗУ печатающего устройства*.

Literatūra

1. Барковский А. Б., Зайчик Б. И., Боровикова Л. И. Словарь по программированию. Москва: Русский язык, 1991.

2. Lexique informatique officieux de la Commission ministérielle de terminologie informatique. <http://www-rocq.inria.fr/~deschamp/www/CMTI/LAF.html>.

3. Valatkaitė R., Kudirka Z. Informatika. V.: Lietuvos informacijos institutas, 1998.
4. Paulauskas K. V., Jasinevičius R. Aiškinamasis kompiuterijos žodynas. K.: Technologija, 1995.
5. Aiškinamasis anglų-lietuvių kalbų kompiuterijos žodynas. Red A. Kirejevas, K.: Smaltija, 1997.
6. OS/2 vartotojo vadovas. V.: UAB „Baltic Amadeus“, 1997.

Literatūra

1. Бреховская А. В., Заренко Е. Н., Поповников В. Н.
 Курс по информатике. Москва, Технолит, 1991.
 2. Lexique informatique officiel de la Commission ministérielle de terminologie informatique. <http://www.cmlt.ca/la-dochamp/www/CMLT/AT.html>